

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistallenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Hakala, E. & Granlund, J. (2023) Kielitietoisuus tarjoaa työkaluja monikieliseen vuorovaikutukseen. TAMK-konferenssi – TAMK Conference 2023. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, Erillisjulkaisuja, s. 231-236.

URL: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7266-78-6>

Ella Hakala, lehtori, Pedagogiset ratkaisut ja kulttuuri, Tampereen ammattikorkeakoulu

Johanna Granlund, lehtori, Pedagogiset ratkaisut ja kulttuuri, Tampereen ammattikorkeakoulu

KIELITIETOISUUS TARJOAA TYÖKALUJA MONIKIELISEEN VUOROVAIKUTUKSEEN

Avainsanat: kielitietoisuus, monikielisyys, saavutettavuus, vuorovaikutus

Tampereen ammattikorkeakoulun strategian mukaan sekä kansainvälisten opiskelijoiden että kansainvälisen henkilöstön määrä tulee kasvamaan huomattavalla tavalla tulevien vuosien aikana. Muutos näkyy myös valtakunnallisesti: globaalista työvoimasta haetaan ratkaisua ikääntyvän Suomen työvoimapulaan. Oppilaitosyhteisössä tämä näkyy jokapäiväisessä toiminnassa: opiskelijajoukot ja TAMKin tiimit ovat yhä useammin monikielisiä. Tästä syystä joudutaan pohtimaan, miten varmistaa viestien perille meneminen oikein ja tasapuolisesti sekä luokkahuoneessa että oman tiimin kokouksissa. Kielitietoinen lähestymistapa antaa työkaluja käsitellä monia näistä ongelmista.

Perinteisesti yksikielisenä itsensä näkevällä suomalaiselle monikielisesti toimiminen ja kielestä ja sen osaamisesta puhuminen on usein henkilökohtaisella tasolla vaikeaa. Tuntuu lähes mahdottomalta myöntää, että ei ymmärrä täysin kieltä, jota muut ympärillä näyttävät ymmärtävän. Kieltäydytään kasvojen menettämisen pelossa jo etukäteen itselle vieraan kielen käyttämisestä. Vastaavasti, jos huomataan toisen puhuvan suomea vieraana kielenä, pyritään hanakasti suojelemaan häntä kiusallisilta virheiltä vaihtamalla käytössä oleva kieli englanniksi. Myös kielen kietoutuminen ammatilliseen identiteettiin aiheuttaa hankaluuksia: opettaja haluaa opettaa sillä kielellä, jolla hänet on palkattu opettamaan riippumatta opetettavan ryhmän kielitaustasta. Koetaan, että itselle vieraalla kielellä toimiminen vähentää omaa ammatillista uskottavuutta ja asiantuntijuutta (Lehtimaja, Kurhila & Kotilainen 2022).

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus ennusti tulevaa kehitystä korkeakouluissa arviointiraportissaan vuonna 2019. Karvi osoitti tuolloin huolta maahanmuuttajataustaisten korkeakouluopiskelijoiden osallisuudesta. (Airas ym. 2019, 4.) Kielitietoista lähestymistapaa pidetään yleisesti tapana lisätä osallisuuden kokemusta (esim. Inha, Laiho & Mattila 2020). Kielitietoisuus tarkoittaa kielen olemassaolon ja vaikutusten tunnistamista ja huomioonottamista kaikissa yhteisön toiminnoissa (Opetushallitus 2016, 28). Korkeakouluyhteisössä kielitietoisuus pitäisi nähdä ennen kaikkea toiminnan sujuvuuden mahdollistavana ilmapiirinä, joka mahdollistaa osallisuuden kokemuksen kaikille yhteisön jäsenille.

Artikkelin tavoitteena on antaa käytännön vinkkejä siihen, miten moninaiset kielitaustat voidaan huomioida. Ensiksi keskitytään kielen puheeksi ottamiseen ja sen jälkeen pohditaan, mitä tarkoittaa rinnakkaiskielisyys ja miten olla kielellisesti saavutettava sekä puhutun että kirjoitetun kielen näkökulmasta silloin, kun käytetään kahta kieltä rinnakkain.

Kielen puheeksi ottaminen

Kielitietoinen ilmapiiri vaatii vahvistuakseen turvallista tilaa, jossa jokainen uskaltaa jakaa omia ajatuksiaan kielestä, sen osaamisesta ja osaamattomuudesta ja tunteista, joita siihen liittyy. Kasvojen menettämisen pelko vähenee, jokaisella on lupa tehdä myös virheitä käyttämässään kielessä ja myöntää, että ei ole ymmärtänyt. Mitkä ovat tilanteita, jotka monikieliseen ryhmään kuuluvat kokevat kiusallisiksi tai joita he pelkäävät tai häpeävät? Mikä aiheuttaa epävarmuutta? Kun ymmärretään ja hyväksytään, että kieli on ennen kaikkea merkitysten välittämisen ja niistä neuvottelemisen väline, voidaan keskittyä kielellä välitettävään sisältöön itse kielen sijaan, ja kielestä tule yhteisön asia yksilön asian sijaan. Tämä vaatii yhteisöltä vahvaa keskinäistä luottamusta. Isoja ryhmiä, esimerkiksi luokkia varten on kehitetty erillisiä puheeksi ottamisen tapoja (esim. Reiman, Lehtonen & Saario 2022).

Ideaalissa tilanteessa ryhmäläisten kielitietoinen asenne ja luottamus toisia ryhmäläisiä kohtaan johtaa siihen, että jokainen voi esimerkiksi kokouksessa käyttää itselleen vahvinta ja luontevinta kieltä ja vailla pelkoa kysyä, kun ei ymmärrä toista. Ryhmäläiset toisaalta oppivat myös kestämiään tilanteita, jossa jotkut yksityiskohdista voivat mennä ohi, vaikka se tuntuukin epämukavalta.

Joskus voi myös olla tarpeen sopia yhdessä ryhmän monikielisistä toimintatavoista, esimerkiksi siitä, millaisissa tilanteissa kokouksissa käytetään suomea ja millaisissa taas englantia tai millä kielellä muistioiden kirjoitetaan. Verkkokokouksissa voidaan sopia, että suomenkielisen kokouksen keskustelu chatissa tapahtuu englanniksi. Sopimisessa oleellista on, että kaikilla on aito ja tasavertainen mahdollisuus vaikuttaa toimintatapoihin. Säännöt ja sopimukset eivät siis voi tulla ylhäältä alas annettuina, eikä niiden laatimisesta voida vastuuttaa vain niitä, jotka ovat heikoimmassa kieliasemassa ryhmässä, vaan ne tulee laatia yhdessä. Sopimisen luonteeseen kuuluu, että osapuolet sopivat siitä, mitä ovat itse valmiita tekemään ja miten ponnistelemaan tavoitteeseen pääsemiseksi. Näin myös kielitietoinen ilmapiiri vahvistuu.

Rinnakkaiskielisyys ja kielellinen saavutettavuus

Monikielisessä yhteisössä on mahdollista toimia kielitietoisesti monella tavalla. Sen sijaan, että korostetaan yksittäisten ihmisten kielitaitoa, pitäisi yhteisön pyrkiä toimimaan kielitietoisesti ja hyödyntämään eri kielitaustat. Usein esimerkiksi kokouksissa saatetaan käyttää englantia vain siksi, että se on kaikille yhteinen kieli, vaikka osa puhuisikin sitä heikosti, jolloin viesti voi jäädä välittymättä usealle osanottajalle. Joskus ratkaisuksi valitaan se, että kaikki materiaalit ovat kahdella tai useammalla kielellä, mutta tämä tapa on pitkän päälle turhan kuormittavaa (Lehtimaja ym. 2022).

Yksi mahdollisuus on rinnakkaiskielisyys, joka tarkoittaa esimerkiksi opetuksessa kahden kielen käyttämistä rinnakkain. Näin voidaan käyttää englannin kieltä apuna ilman, että suomen kieli jää kokonaan pois (Koskela & Pilke 2022). Rinnakkaiskielisyys edellyttää kuitenkin sitä, että tilanteessa mukana olijat tiedostavat, minkä kielen käyttö on milloinkin tarkoituksenmukaista (Lehtimaja ym. 2022).

Suullisessa vuorovaikutustilanteessa voidaan hyödyntää rinnakkaiskielisyyttä puhekumppanin kielitaidon eri tasoilla. Esimerkiksi juuri Suomeen saapuneen ja kieliopintonsa aloittaneen opiskelijan kanssa kommunikoidaan todennäköisesti englanniksi, mutta voidaan kuitenkin käyttää yleisiä suomenkielisiä tervehdyksiä ja fraaseja (Tervola 2022). Monikielisyyteen liittyviä pieniä tekoja on myös esimerkiksi puhekumppanin tervehtiminen tämän omalla äidinkielellä. Hieman edistyneemmän opiskelijan kanssa voidaan käydä small talkia suomeksi hyvin arkisella tasolla ja vaihtaa englannin kieleen siinä vaiheessa, kun keskustellaan esimerkiksi opintojen etenemisestä. Monimutkaisiakin asioita on mahdollista käsitellä rinnakkain kahdella kielellä esimerkiksi keskustelemalla opiskeluun liittyvien termien merkityksistä ja kääntämällä niitä (Tervola 2022). Tällaisella tasolla voisi olla vaikkapa toista tai kolmatta vuottaan englanninkielisessä tutkinto-ohjelmassa suorittava opiskelija. Keskeistä puhutuissa vuorovaikutustilanteissa on olla tietoinen omasta puhetavastaan. Käytäntö tarpeeksi yksinkertaisia sanoja (tärkeä vs. oleellinen) ja lauserakenteita, puhunko tarpeeksi hitaasti, annanko toiselle aikaa, osaanko selittää asiat toisin sanoin?

Kirjoitetun kielen saavutettavuutta voi miettiä esimerkiksi silloin, kun tekee esitysmateriaalia opetustilannetta tai kokousta varten. Yksi melko yleinen käytäntö on se, että diat tehdään eri kielellä kuin itse puheenvuoro. On myös mahdollista upottaa diaan käännöksiä tärkeistä termeistä ja helpottaa näin viestin välittymistä. Tärkeää on kuitenkin ymmärtää se, mikä on kullekin ryhmälle tai yksilölle tarkoituksenmukaista. Alkeistasolla lähdetään liikkeelle siitä, mikä on yleistä. Esimerkiksi Moodle-alustalla opiskelija todennäköisesti törmää sellaisiin sanoihin kuin tehtävä, palautus jne. Tällaiset sanat voi aluksi laittaa sekä suomeksi että englanniksi, mutta jatkossa jättää englanninkielisen pois. (Tässä kohtaa on ehkä hyvä todeta, että vaikka englanninkielisessä tutkinto-ohjelmassa opiskellaan englanniksi, on monelle ensiarvoisen tärkeää oppia myös suomen kieltä työelämää varten.) Edistyneemmällä tasolla kannattaa hyödyntää selkokieltä ja mutkikkaiden sisältöjen tai yksittäisten käsitteiden kääntämistä. Kielitietoiseen toimintaan kuuluu myös opetus- tai kokoustilanteen raken-

teen ja sisällön esittely heti tilaisuuden alussa, minkä voi hyvin tehdä kahdella kielellä. Tämä helpottaa seuraamista, vaikka puhuttu osuus olisikin yhdellä kielellä.

Sekä suullisissa että kirjallisissa vuorovaikutustilanteissa on tunnettava ainakin hieman osallistujien kielitaustoja. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää, että kielestä puhuminen ja erilaisten sopimusten ja valintojen tekeminen on osa monikielisen yhteisön toimintakulttuuria.

Lopuksi

Kielitietoinen lähestymistapa hyödyttää jokaista opiskelijaa, oli kyse sitten selkokielen hyödyntämisestä tai rinnakkaiskielisyydestä. Esimerkiksi oppitunnin rakenteen avaaminen tunnin alussa auttaa myös suomalaista opiskelijaa. Sen lisäksi, että puhekumppani saa osallisuuden kokemuksen tullessaan kielellisesti huomioiduksi, hän voi kehittää suomen kielen taitoaan. Suomalainen opiskelija taas oppii huomioimaan erilaiset kielitaustat monikielisessä yhteisössä ja vie osaamisensa edelleen työelämään.

Monikielisessä ryhmässä toimiminen vaatii epävarmuudensietokykyä, luottamusta muihin ja kykyä hypätä välillä oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Oikeus ja mahdollisuus käyttää itselleen luontevaa, omaksi kokemaansa kieltä lisää yhteisön jäsenten osallisuuden ja toimijuuden kokemuksia ja siten myös yhdenvertaisuutta.

Lähteet

Airas, M., Delahunty, D., Laitinen, M., Shemsedini, G., Stenberg, H., Saarilampi, M., Sarparanta, T., Vuori, H. & Väättä, H. 2019. Taustalla on väliä.

Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 22:2019.

Inha, K., Laiho, S. & Mattila, P. 2020. Kieli luo osallisuutta ja oikeuksia omaan oppimiseen ja oppijuuteen. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 11(6). Viitattu 10.1.2023.

<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/kieli-luo-osallisuutta-ja-oikeuksia-omaan-oppimiseen-ja-oppijuuteen>

- Lehtimaja, I., Kurhila, S. & Kotilainen, L. 2022. Monikielisyyden haasteet korkeakouluissa työntekijöiden näkökulmasta. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 13(5). Viitattu 5.1.2023. <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2022/monikielisyyden-haasteet-korkeakouluissa-tyontekijoiden-nakokulmasta>
- Koskela, M. & Pilke, N. 2022. Rinnakkaiskielisyys korkeakouluissa: strategisista tavoitteista arjen käytäntöihin. Teoksessa Lepistö, K., Kosunen, R. & Risto, E. (toim.), *Humanisten med många roller: en festskrift till Paula Rossi på hennes 60-årsdag*, 161–185. *Studia Humaniora Ouluensia*, 18. Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526233642>
- Opetushallitus. 2016. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. 4. painos. Helsinki.
- Reiman, N., Lehtonen, T. & Saario, J. 2022. Monikielisyys resurssiksi yliopistoissa – kielipoliittisesta tahtotilasta käytännön toimintaan. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 13(5). Viitattu 7.1.2023. <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2022/monikielisyys-resurssiksi-yliopistoissa-kielipoliittisesta-tahtotilasta-kaytannon-toimintaan>
- Tervola, M. 2022. Flexilingual Practices. *Fleksikieliset käytännöt*. Pdf. Kurssimateriaali. Tienraivaaja-koulutus syksy 2022. Tampereen korkeakouluyhteisö TUNI. Tampere.